

in anahronizem, čeprav sta se v miselnosti evropskega (in delno izvenevropskega) meščanstva ohranila v 20. stoletje.

Avstrijskih razmer in s tem predstav v prostoru, v katerega so spadale tudi slovenske dežele, se končno dotika razprava Waltraud Heindl o »zakonolomu« in zakonski nezvestobi v avstrijskem kazenskem zakoniku in razpravljanju o tem vprašanju, ki je okoli leta 1900 razgibalo številne evropske in z njimi tudi avstrijske pravnike. Avstrijski kazenski zakonik je vse od leta 1803 do razpada monarhije (v Avstriji po Heindlovi celo vse do »najnovejšega časa«) vseboval določbo, po kateri je bil zakonolom prekršek zoper spodobnost in javno moralo in je bila zanj predvidena kazen. Takšna določba sicer ni bila nič posebnega in so jo vsebovali tudi zakoniki številnih ostalih evropskih držav; kot pokaže Heindlova, je v primeri z zakonskimi predpisi nekaterih nemških in zlasti romanskih držav avstrijski zakonik obravnaval ženo in moža še dokaj »enakomerno«, čeprav je za otroka, pridobljenega mimo zakona in ob zakonski nezvestobi predvideval za mater zaporno kazen do dveh let, medtem ko (mimoszakonsko) očetovstvo ni bilo kaznivo. Po Heindlovi razkriva nenakopravni odnos do zakonske žene v avstrijskem delu monarhije predvsem splošni državljanski zakonik, ki izrecno utemeljuje moškega »kot vodjo gospodinjstva« in družine. Toda, če je bil avstrijski kazenski zakonik do ženske nezvestobe še dovolj »prizanesljiv«, je razprava leta 1900 razkrila, da so bili zagovorniki črtanja zakonske določbe, ki predvideva kazen za nezvestobo, tedaj še v občutni manjšini. Prevladala so namreč stališča, da je treba zakon in družino zaradi »njunega izjemnega socialnega pomena« zavarovati pred nedostojnimi, javno moralo in »sveto« ustanovo zakona ogrožujočimi mimoszakonskimi razmerji, glasno pa so posegli v razpravo tudi možje, ki so se zavzemali za trše kaznovanje žene kot šibkejšega, negativnim vplivom bolj izpostavljenega bitja, in dokazovali, da je v ženski in moški nezvestobi s stališča javne morale, bioloških razlik in širših družbenih interesov velika razlika. Razprava o kazenskem pregonu zakonoloma je tako po W. Heindlovi pokazala na nekatere značilnosti meščanske morale v 19. in v začetku 20. stoletja in opozorila na mesto ženske in družine v zavesti tedanjega avstrijskega meščanstva. Avtorica v sklepnem delu razprave opozarja, da se je vsled zakonske diskriminacije in socialnih pritiskov prevarana žena težko odločala za ločitev in omenja rezultate analize ločitvenih aktov iz let 1895—1905, ki razkrivajo, da so bile ločitve med srednjimi in nižjimi sloji pogostejše kot med višjim meščanstvom, zahteve za ločitev pa so večinoma in presenettljivo prihajale z ženske strani.

Pet prispevkov, ki posegajo v zgodovino in sem jih poizkušal tu kratko prikazati, je seveda le del vsebinsko bogatega zbornika, ki je z ostalimi razpravami usmerjen predvsem k aktualnim problemom, hkrati pa lahko le ilustrira številna odprta vprašanja, ki so povezana s temo o vlogi in položaju ženske v preteklosti. Občutek, da je v posameznih besedilih čutiti nekoliko preveč ženske prizadetosti, je lahko posledica moškega, lahko le slovenskega zornega kota. Zgodovinski del zbornika avstrijskih avtoric pa nedvomno prepričljivo opozarja, da je ženska v zgodovini, ki jo poučujemo in raziskujemo, neopravičljivo odsotna. V tem smislu je izziv in vzpodbuda obširnejšim in bolj sistematičnim zgodovinskim raziskavam ne le v avstrijskem, temveč tudi v slovenskem zgodovinopisju.

Peter Vodopivec

Répertoire d'études balkaniques 1966—1975. Vol. I. Histoire des peuples balkaniques (XVe s.—1945). Sofia : Académie bulgare des sciences, Institut d'études balkaniques »Ludmila Jivkova«, 1983. XVI + 572 strani.

Inštitut za balkanologijo, ki se imenuje po Ljudmili Živkovi in deluje v okviru Bolgarske akademije znanosti, si je zadal ambiciozno nalogo, da predstavi znanstveni javnosti selektivno mednarodno bibliografijo monografij, objav virov, razprav in pomembnejših člankov, ki so izšli samostojno, v periodikah ali zbornikih v desetletju 1966—1975, obravnavajo pa zgodovino balkanskih narodov v štirih stoletjih od padca Carigrada v turške roke do konca druge svetovne vojne. Za bibliografski izbor niso prišli v poštev poljudno pisani prispevki in tisti, ki z znanstvenega vidika ne prinašajo ničesar novega. Repertorij obsega nekaj nad 9400 bibliografskih enot in precej več naslovov, saj je bibliografija zamišljena kritično: enoti pogosto sledi popis najvažnejših recenzij, poročil, morebitne polemike.

Preglednost gradiva je zagotovljena z njegovo ureditvijo v gesla, ki si sledijo abecedno — kakor je vidno že iz naslova dela, v francoskem jeziku — pri čemer so enote, ki spadajo po vsebini hkrati v več gesel, objavljene le v enem, pri drugih geslih pa kažejo nanje njihove vrstne številke. Naslovi vseh enot so praviloma prevedeni v francoščino, razen v primerih, ko so enote pisane v angleškem ali nemškem jeziku ali opremljene s povzetki v teh jezikih. Ker naslovi enot ne pripovedujejo dovolj govorno o njihovi vsebini, so dodani kratki francoski komentarji.

Na koncu dela sta za njegovo lažjo uporabo dodani kazali osebnih imen (avtorjev, urednikov, recenzentov, itd.) in geografskih imen. Manj znanim zemljepisnim imenom so dodana pojasnila, upoštewane so tudi spremembe v poimenovanju krajev. Redaktorji so delu dodali tudi seznam črpane literature z uporabljenimi kraticami.

Ker nas pri ocenjevanem delu zanima zastopanost rezultatov jugoslovanske historiografije, predvsem pa del o zgodovini Slovencev iz navedenih časovnih okvirov, vzemimo za izhodišče seznam publikacij, ki so jih kot bibliografske vire uporabljali sestavljalci. Izpisovali so serije centralne Bibliografije Jugoslavije, Bulletin scientifique Sveta akademij znanosti in umetnosti SFRJ ter pet mednarodnih del, ki objavljajo bibliografske preglede in abstrakte. Ekscerpirali so 17 jugoslovanskih zbornikov zgodovinskih razprav in kar 70 periodik: od teh jih 19 izhaja v ožji Srbiji, 8 na Kosovem (7 v albanskem jeziku), 7 v Vojvodini (1 v madžarščini), 1 v Črni gori, 8 v BiH, 17 na Hrvaškem, 5 v Makedoniji in 5 v Sloveniji (Jezik in slovnost, Kronika, Pripetki za zgodovino delavskega gibanja, Razprave SAZU, Zgodovinski časopis; ČZN so spremljali posredno, prek izvlečkov v Historical Abstracts). Na prvi pogled torej velik in — če pogledamo po naslovih — reprezentativen izbor jugoslovanske zgodovine in njeje sorodne periodike. Takoj pa nas precej ostro zbode v oči, da redaktorji niso pritegnili knjige The Historiography of Yugoslavia 1965—1975, Belgrade 1975, ki jo je za XIV. mednarodni kongres zgodovinarjev v San Franciscu izdala Zveza zgodovinskih društev Jugoslavije. Delo prikazuje isto časovno obdobje v produkciji jugoslovanskega zgodovinopisja kot bolgarski Répertoire!

Če spregovorimo podrobneje o zastopanosti del o slovenski zgodovini v obravnavanem delu, je treba takoj povedati, da redakcija ni imela popolnoma izdelanih kriterijev o tem, kaj s Slovenci sploh početi. Pri izboru gradiva je najpogosteje odločala geografska ločnica Donava-Sava-Kolpa-Kvarnerski zaliv, redko, in še to večinoma za dobo od preloma iz 19. v naše stoletje naprej, pa vključuje Répertoire tudi gradivo za slovenski etnični prostor. Zato je gradivo o slovenski zgodovini zastopano sporačno in Slovencev v vrsti gesel, kjer bi nas po pravici pričakoval, sploh ni. Celotno tedaj, ko gesla upoštevaajo dela o slovenski zgodovini, smo priča prav komičnemu plepletanju »slovenskih« enot z razpravami o Slavoniji in celo o Slovaški oziroma Slovaki (gl. geslo Slované, str. 409—410). Podobno velja tudi za nekatera druga gesla, kjer je k zmedi krepko prispevala večpomenskost terminologije: geslo Renaissance slovéne na str. 363 navaja razpravo J. Koruze K problematiki slovenskega prepoda (JiS 1975/1976) skupaj z delom E. Turka o gibanju prepovedovcev pred prvo svetovno vojno (Razprave SAZU, Razred za družbene vede 1966) in F. Zwitterja o slovenskem političnem prepodu v okviru evropske nacionalne problematike (Godišnjak društva istoričara BiH 1966/1967).

Bibliografski izbor tudi ne ponuja najpomembnejše historiografske bere iz navedenih let. Pretežna večina enot obravnava novejšo, zlasti politično zgodovino, delavsko gibanje in nacionalno vprašanje, starejša zgodovinska obdobja pa so slabo ali nikakor zastopana. Toda tudi pri enotah iz novejše zgodovine je izbor pogosto nereprezentativen, celo vprašljiv. Tako je v geslu Slované (str. 409—410) objavljenih 19 enot. Če odmislimo 3 enote, ki se nanašajo na Slovake, dobimo naslednjo strukturo: 1 razpravo iz obdobja srednjega veka (V. Habjan, Kronika 1971), 2 iz dobe 1848 do 1918 (3 razprave V. Melika v češkoslovaških zgodovinskih revijah, J. Pleterski v zborniku Prvo zasjedanje AVNOJa, Bihač 1967 (T. Ferenc, K. Hnilicka), knjiga cih v Canadian Slavic Studies 1971, L. Ude v zborniku Naučni skup u povodu 50. god. raspada Austro-Ugarske... Zagreb 1969, I. V. Čurkina o razvoju kapitalizma v Učelnije zapisi instituta slavjanovedenja 1966), 4 enote obravnavajo koroške Slovence (H. Haas, Oest. Osthefte 1972, zbornik Koroška in koroški Slovenci 1971, Th. Veiter, Europ. Rundschau 1975, T. Zorn v ZČ 1971). Navedeni sta še razpravi, objavljeni v zborniku Prvo zasjedanje AVNOJa, Bihač 1967 (T. Ferenc, K. Hnilicka), knjiga M. Kacin-Wohinz o primorskih Slovencih pod italijansko zasedbo 1918—1921 ter Udetova Slovence in jugoslovanska skupnost. Na koncu gesla nas vrstne številke napotijo še k 33 enotam v drugih geslih; pri tem se štiri enote v resnici nanašajo na Slavonijo, ena pa na Srbijo. Ostale imajo takšno strukturo: srednji vek in obdobje do 1848 8 enot (avtorji F. Gestrin 2, N. Klaić, S. Škaler (!), I. Sinkovics, I. Voje, B. Saria, J. Žontar); pravna zgodovina 2 (nemška izdaja Pravne zgodovine Slovencev S. Vilfana in razprava istega avtorja; 1848—1918 10 enot (D. Kermavner 2, I. V. Čurkina 3, V. Melik, F. Zwitter, A. Moritsch, D. Nečak, J. Rotar); jugoslovanska ideja 6 enot (M. Zečević 2, C. Rogel, L. Ude, J. Pleterski, F. Zwitter); delavsko gibanje 8 enot (knjiga Kronologija delavskega gibanja, D. Kermavner, F. Klopčič, M. Britovšek, J. Fischer, F. Rozman, J. Prunk, F. Kresal); o nacizmu in fašizmu na naših tleh pred izbruhom 2 svetovne vojne 3 enote (monografija D. Bibra, M. Kacin-Wohinz, U. Massola); NOB 9 enot (2 monografiji T. Ferenc, M. Mikuž, K. Stuhlpfarrer, M. Apih, A. Bebler, F. Črnuželj, F. Roš, H. H. Harriman). Poleg vsega naštetega pozna bolgarski Répertoire še naslednja dela o slovenski preteklosti: prikaz W. Lukana o Kardeljevem Razvoju slo-

venskega narodnega vprašanja (Oest. Osthefte 1973), razpravo J. Pierazzija o odnosu G. Mazzinija do južnih Slovanov (ZČ 1973), knjigi I. P. Winner o Žerovnici ob Cerkniškem jezeru in J. Staniča Bolgarija in Makedonija. Omenimo še, da navaja Répertoire tudi bibliografijo knjig o NOB na Slovenskem, ki so izšle med leti 1945 in 1970 (redaktorici A. Posavec in M. Šope).

Sklenemo lahko torej, da si glede Slovencev tuji raziskovalci z Répertoire ne bodo veliko pomagali; še naprej bodo morali za kvalificirano informacijo posegati po citiranem pregledu jugoslovanske historiografije v desetletju 1965—1975. Bojimo se, da velja podobno za druge jugoslovanske narode, med katerimi seveda ni Makedoncev in Makedonije, obenem pa upamo, da je izbor kvalitetnejši vsaj za druge balkanske narode, čeprav njegovi sestavljanci ne razločujejo med severnoistrskim mestom Koper (it. Capodistria) in borcem za grško neodvisnost Ioannesom Capodistriatom (str. 166, str. 3506).

Drugi zvezek bolgarskega bibliografskega pregleda bo objavil etnografske, folkloristične, literarnozgodovinske, filozofske in sorodne enote.

Janez Šumrada

Jože Gregorič, Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761—1784. Ljubljana: Teološka fakulteta, 1982, 255 strani. (Acta Ecclesiastica Sloveniae; 4).

Peter Pavel Glavar (1721—1784) je v slovenski kulturni in gospodarski zgodovini dokaj znano ime, čeprav ni bil ne literat, ne politik in ne heretik. Tudi kot duhovnik ni bil deležen visokih časti, še več, katoliško cerkev osvetljuje s strani, ki zanjo ni ravno najbolj prijetna. Zato moramo tembolj pozdraviti odločitev vodstva inštituta, ki zbornik izdaja. Objavljena pisma so svojevrsten spomenik človeku, ki je hotel biti dober in koristen, duhovniku, ki je svoj osnovni poklic pojmoval zelo široko. Hkrati so objavljena pisma dragocen prispevek k še vedno premalo raziskani zgodovini 18. stoletja na Slovenskem. Posebno pa so objave veseli tisti, ki jih zanima preteklost Dolenjske.

Uvod Jožeta Gregoriča daje pregled nad dosedanja literatura o Petru Pavlu Glavarju in navaja ocene njegovega delovanja. Mnogi so v njem videli predvsem gospodarstvenika, velikega čebelarja, preveč pa so s tem potisnili v ozadje tako važni stvari, kot je njegova skrb za šolo in za bolnico, ki je delovala skoraj 150 let, do prvih let nove Jugoslavije. To ga nedvomno uvršča med naše velike prosvetljence praktične smeri. (Pri nas žal še vedno častimo predvsem tiste, ki so več filozofirali kot delali.) Čeprav v Gregoričevem tekstu ni nekih bistveno novih momentov, pa bodo uvod z veseljem brali tudi tisti, ki pisem ne bodo mogli brati. V ospredju je tragičnost Glavarjevega življenja, ki je pritegnila že tudi literate. Žal ti vseh možnosti še zdaleč niso izkoristili.

Jože Gregorič objavlja Glavarjeva pisma posvojencu in beneficiatu Jožetu Tomlju. Ker ta predstavljajo veliko večino vseh njegovih objavljenih pisem, je škoda, da niso objavljena še preostala. Glede točnosti prepisov ne moremo soditi, iz razmera obsežnih opomb pa je razvidno, da svojih sil pri delu ni štedil. Prepise pretežno latinskih originalov je opremil s pojasnili, ki se delno nanašajo na prepisovanje, delno pa razlagajo ljudi in kraje. Vsega seveda ni mogel razrešiti, vsi se seveda tudi ne bodo strinjali z lokacijami toponimov. Ob obsežnem delu, ki ga je opravil, moramo obžalovati, da pisem ni opremil s kratkimi slovenskimi čelnimi registi. Na ta način bi vsem tistim, ki si morajo veliko pomagati s slovarji, bistveno olajšal delo. Seveda je to želja za naslednje podobne izdaje. Jože Gregorič namreč ni kriv, če je latinščina, kot eden bistvenih elementov pri konstituiranju slovenske kulture, iz nje potisnjena. Seveda pa nismo krivi tudi tisti, ki smo bili deležni takih sadov naše prosvetne politike.

Stane Granda

Zbornik za historiju školstva i prosvjete. Leto 14, 15. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1981, 1982. 152, 162 strani.

V uvodu štirinajste številke revije za zgodovino školstva, ki jo izdajajo Slovenski šolski muzej v Ljubljani, Hrvaški šolski muzej v Zagrebu in Pedagoški muzej v Beogradu (in izmenjujejo sedež uprave ter administracije, tako da je ta od 12. številke dalje v Ljubljani), univerzitetni profesor dr. Dragutin Franković razmišlja o štiridesetletnici vstaje v Jugoslaviji. Isti avtor piše o Povjesti pedagogije Stjepana Basarička, ki je prvič izšla leta 1881 (nato pa še trikrat), kot tudi o življenju in delu tega hrvaškega pedagoškega delavca, enega od ustanoviteljev Hrvatskog pedagoško-književnog zbora in znanega pedagoškega pisca.